Jihoslovanská frazeologie kontrastivně

Pavel Krejčí / Elena Krejčová (eds.)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA
#453

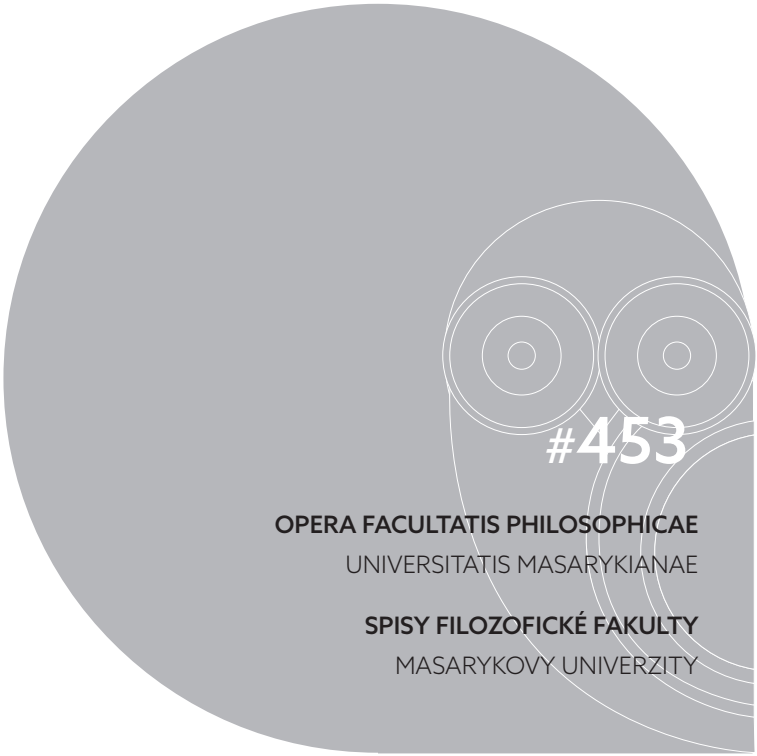

#453

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

muni
PRESS

Jihoslovanská frazeologie

kontrastivně

Pavel Krejčí / Elena Krejčová (eds.)

FILOZOFICKÁ FAKULTA
MASARYKOVA UNIVERZITA

#453

BRNO 2016

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Jihoslovanská frazeologie kontrastivně / Pavel Krejčí a Elena Krejčová (eds.). – Vydání první. – Brno: Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2016. – 142 stran. -- (Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 1211-3034 ; 453)
Český, slovinský, srbský a bulharský text, anglické resumé
ISBN 978-80-210-8372-1

811.163 * 81'373.7 * 81-114
– jihoslovanské jazyky
– frazeologie
– kontrastivní lingvistika
– kolektivní monografie

811.163 – Jihoslovanské jazyky [11]

Recenzovali: doc. Nadežda Staljanova, Ph.D. (Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského)
doc. Vladislav Milanov, Ph.D. (Sofijská univerzita sv. Klimenta Ochridského)

© 2016 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-8722-4 (online : pdf)
ISBN 978-80-210-8372-1 (brožovaná)
ISSN 1211-3034
DOI: 10.5817/
CZ.MUNI.M210-8372-2016

OBSAH

Úvod 7

Pavel Krejčí
Česká, slovenská, chorvatská, srbská a bulharská frazeologie v polovině druhé dekády nového století (pokus o srovnávací rekapitulaci) 11

Mária Dobríková
Reflexia hudobnej konceptosféry vo frazeológii 33

Milina Svítková
Hudobné komponenty *trúba* : *truba* ako konštrukčné prvky chorvátskych a slovenských frazém 39

Svetlana Kmecová
Podpira žena tri vogale hiše? 45

Saša Vojtechová Poklač
Frazemi z glasbeno sestavino na športnih straneh slovenskih časopisov (na primeru časopisov *Ekipa24*, *Dnevnik* in *Delo*) 59

Milvia Gulešić Machata
Ovladavanje frazemima u hrvatskom kao drugom i stranom jeziku 73

Моника Фаркаш Барати
Езиковата картина на смъртта през призмата на фразеологични паралели в унгарски, български и сръбски 80

Мария Дудаш
Национални стереотипи в българската и унгарската фразеология 86

Даниела Константинова
Фразеологизми с копмоненти *шапка* и видове шапки (върху материал
от български и словашки език) 94

Елена Крейчова
Фразеологизми с компонент *дъщеря* и *син* в български и чешки
и тяхната разпознаваемост от носители на езика 100

Радост Железарова
За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми (с оглед
на славянско-българския превод) 110

Илияна Генев-Пухалева
За фразеологичния статус на терминологичните съчетания 120

Literatura / literatúra 130

Литература 136

Summary 140

ÚVOD

Na vzniku monografie ***Jihoslovanská frazeologie kontrastivně*** se podílelo dvanáct autorů ze sedmi zemí – Bulharska, Česka, Chorvatska, Maďarska, Polska, Slovenska a Slovinska. Vytvořili dílo, které má jeden společný jmenovatel: frazeologii jihoslovanských jazyků. V jednotlivých kapitolách se čtenář seznámí s bulharskou, chorvatskou, srbskou a slovinskou frazeologií v kontrastu především s češtinou a slovenštinou, ale také polštinou, ruštinou nebo maďarštinou.

V první kapitole nazvané *Česká, slovenská, chorvatská, srbská a bulharská frazeologie v polovině druhé dekády nového století (pokus o srovnávací rekapitulaci)* se **Pavel Krejčí** zaměřil na nejvýznamnější publikační výstupy (především slovníky, ucelené monografie nebo kontrastivní česko-slovensko-jihoslovanské práce) v česko-slovenském, srbsko-chorvatském a bulharském jazykovém prostoru, a to od počátků moderního frazeologického bádání po současnost. Kapitolu uzavírá jednak abecední přehled jednotlivých výstupů v rámci zkoumaných národních frazeologií a jednak chronologický přehled všech zpracovaných výstupů, který zaznamenává též jejich starší vydání.

Ve druhé kapitole *Reflexia hudobnej konceptosféry vo frazeológii* se **Mária Dobríková** zaměřila na některé slovenské a bulharské frazémy nesoucí (etno)kulturní a (etno)muzikologické informace. Autorka zastává názor, že frazémy s hudebním komponentem vykazují zvláštní asociativní představivost a originálním způsobem tak přispívají do mozaiky slovenského a bulharského jazykového obrazu světa.

Ve třetí kapitole *Hudobné komponenty „trúba : truba" ako konštrukčné prvky chorvátskych a slovenských frazém* se **Milina Svítková** soustředila na klasifikaci a interpretaci slovenských a chorvatských frazémů, které mají ve své struktuře substantivní komponent z oblasti hudby, a to název dechového nástroje – *trubky* (slov. *trúba*,

chorv. *truba*). Pozornost věnuje především etnografickým a muzikologickým charakteristikám tohoto hudebního nástroje a tomu, jak se tyto vlastnosti projevují v sémantice příslušné frazeologické jednotky.

Ve čtvrté kapitole *Podpira žena tri vogale hiše?* (čes. *Podpírá žena tři rohy domu?*) se autorka **Svetlana Kmecová** zaměřila na jazykový obraz ženy coby manželky ve slovenské a slovinské frazeologii, konkrétně na frazémy vztahující se k svatbě. Všímá si přitom, že přes jisté rozdíly mezi pozicí ženy na veřejnosti a v domácím prostředí je role ženy tak, jak ji společnost vnímá, spojená především s domácností a rodinou, což se částečně odráží i ve frazeologii.

V páté kapitole *Frazemi z glasbeno sestavino na športnih straneh slovenskih časopisov (na primeru časopisov Ekipa24, Dnevnik in Delo)* (čes. *Frazémy s hudebním komponentem na sportovních stránkách slovinských časopisů [na příkladu časopisů Ekipa24, Dnevnik a Delo]*) popisuje **Saša Vojtechová Poklač**, jak se frazémy s hudebními komponenty prosazují v jazyce psané sportovní žurnalistiky ve Slovinsku, a zajímá se mj. o to, ve kterých částech analyzovaných článků se tyto frazémy vyskytují a zda při jejich užití nedochází k případným odchylkám od spisovné normy.

V šesté kapitole *Ovladavanje frazemima u hrvatskom kao drugom i stranom jeziku* (čes. *Ovládnutí frazémů v chorvatštině jako druhém a cizím jazyce*) se **Milvia Gulešić Machatová** zaměřila na adekvátnost výskytu chorvatských frazémů při výuce chorvatštiny jako druhého a cizího jazyka. Hledá přitom mj. odpověď na otázku, v jakém okamžiku jazykové výuky by se frazémy měly objevit a jaká kritéria zvolit pro jejich výběr.

V sedmé kapitole *Езиковата картина на смъртта през призмата на фразеологични паралели в унгарски, български и сръбски* (čes. *Jazykový obraz smrti prizmatem frazeologických paralel v maďarštině, bulharštině a srbštině*) zpracovává **Mónika Farkas Baráthiová** obraz smrti coby kulturně-společenské reality tak, jak se projevuje ve frazeologii uvedených tří srovnávaných jazyků.

V osmé kapitole *Национални стереотипи в българската и унгарската фразеология* (čes. *Národní stereotypy v bulharské a maďarské frazeologii*) **Mária Dudásová** představuje maďarské a bulharské frazémy nesoucí ve své struktuře etnonymický komponent a všímá si mj. sémantiky frazémů obsahujících etnonyma *Cikán* a *Žid*.

V deváté kapitole *Фразеологизми с компоненти „шапка“ и видове шапки (върху материал от български и словашки език)* (čes. *Frazémy s komponentem „klobouk“ a jiné druhy pokrývky hlavy [na materiálu z bulharského a slovenského jazyka]*) **Daniela Konstantinovová** analyzuje a srovnává motivaci a sémantiku bulharských a slovenských frazémů s tímto typem oděvního doplňku.

V desáté kapitole *Фразеологизми с компонент „дъщеря“ и „син“ в български и чешки и тяхната разпознаваемост от носители на езика* (čes. *Frazémy s komponentem „dcera“ a „syn“ v bulharštině a češtině a jejich rozpoznatelnost ze strany rodilých mluvčích*) se **Elena Krejčová** zabývá nejen komparativní analýzou příslušných bulharských

a českých frazémů, ale zkoumá též aktuální otázku jejich znalosti (a tudíž i schopnosti je identifikovat a reprodukovat) ze strany rodilých mluvčích.

V jedenácté kapitole *За някои неточности и грешки в превода на фразеологизми (с оглед на славянско-българския превод)* (čes. *O některých nepřesnostech a chybách v překládání frazémů [se zaměřením na slovansko-bulharský překlad]*) autorka **Radost Železarovová** dochází k závěru, že podstatnou roli při překládání frazeologie hraje jazyková kompetence překladatele a s ní spojená znalost frazémů nejen cizího, ale také rodného jazyka. Příklady různých překladatelských řešení uvádí na materiálu českých frazémů shromážděných z prozaických textů a jejich bulharských překladů.

V poslední, dvanácté kapitole nazvané *За фразеологичния статус на терминологичните съчетания* (čes. *O frazeologické povaze terminologických slovních spojení*) se **Iliana Genew-Puhalewová** zabývá otázkou, do jaké míry lze víceslovné termíny považovat za frazeologické jednotky, jakými kritérii je třeba se řídit při hledání příslušné odpovědi a dotýká se tak mj. i otázky určování hranic frazeologie. Problematiku zkoumá na bulharském jazykovém materiálu.

ČESKÁ, SLOVENSKÁ, CHORVATSKÁ, SRBSKÁ A BULHARSKÁ FRAZEOLOGIE V POLOVINĚ DRUHÉ DEKÁDY NOVÉHO STOLETÍ (POKUS O SROVNÁVACÍ REKAPITULACI)

Pavel Krejčí

Title: Czech, Slovak, Croatian, Serbian and Bulgarian phraseology in the second decade of the new century (attempt to comparative recapitulation)

Abstract: The text deals with a contrastive recapitulation and a selective analysis of the main publications, dealing with the Czech, Slovak, Croatian, Serbian and Bulgarian phraseology – from the beginning of the modern scientific research till 2015.

Key words: phraseology; idiomatics; Czech phraseology; Slovak phraseology; Croatian phraseology; Serbian phraseology; Bulgarian phraseology; phraseological dictionaries

Frazeologie jako vědecká disciplína se ve své moderní podobě dostává trvale do centra pozornosti vlastně až po druhé světové válce (díky sovětskému lingvistovi V. V. Vinogradovovi). V jednotlivých národních lingvistických bádáních začíná rozpracování frazeologické problematiky o něco později, v řadě případů právě pod přímým vlivem bohatých výsledků sovětského frazeologického bádání. Cílem tohoto rekapitulačního příspěvku je shrnout a porovnat úspěšné i méně úspěšné kapitoly frazeologického bádání v českém, slovenském, chorvatském, srbském a bulharském prostředí za posledních přibližně čtyřicet let. V centru našeho zájmu budou především:

1) monografie, ve kterých jejich autor poprvé zevrubně popisuje frazeologii jako relativně samostatnou jazykovědnou disciplínu a jež představují jak teoretické uchopení samotné disciplíny, tak i pokus o komplexní výzkum zvláštností určité národní frazeologie;
2) výkladové frazeologické slovníky, v nichž je shromážděno bohatství určité ná-

rodní frazeologie a které tímto způsobem mj. dokazují způsobilost příslušných jazykovědců-lexikografů takový slovník vytvořit;
3) překladové frazeologické slovníky, ovšem s nutným zaměřením na takové, které obsahují frazeologický materiál našich pěti sledovaných jazyků;
4) další frazeologické publikace, jako např. bibliografie, terminologické příručky, specializované frazeologické monografie nebo slovníky, monografie, které se zabývají analýzou frazeologie námi vybraných pěti jazyků apod.

1. Monografie[1]

Prvním z našich pěti jazyků, v němž se objevuje monografie napsaná s vysokou odbornou erudicí, je slovenština. Jozef MLACEK[2] poté, co publikoval svou doktorskou disertaci *Zo syntaxe frazeologických jednotiek* (1972 – s ohledem na její zaměření jsme ji však zařadili do jiné skupiny), vydal knihu *Slovenská frazeológia* (1977), v níž rozpracoval frazeologii především z teoretického hlediska. Popsal a okomentoval v ní začátky moderního frazeologického bádání a současný stav této vědecké disciplíny na Slovensku. Ještě před Mlackem se však objevuje samostatně rozpracovaná kapitola *Frazeológia* v učebnici Pavla ONDRUSE *Slovenská lexikológia II* (1972).[3] Nejplodnějším obdobím pro tento typ odborného zkoumání jsou ovšem osmdesátá léta 20. století. V roce 1982 vycházejí dva učební texty o frazeologii – v Česku *Idiomatika a frazeologie češtiny* Františka ČERMÁKA, v Bulharsku *Българска фразеология* Keti NIČEVOVÉ.[4] V roce 1984 vychází už druhé, přepracované a doplněné vydání *Slovenské frazeológie* Jozefa MLACKA, zatímco v Česku se v roce 1985 objevuje publikace *Česká lexikologie*, jejímiž autory jsou Josef FILIPEC a František ČERMÁK. Významné místo v ní zaujímá oddíl *Frazeologie a idiomatika*, jejímž autorem je druhý jmenovaný. Na Čermákův podrobný popis české frazeologie podaný v *České lexikologii* lze bez výhrad nahlížet jako na českou frazeologickou „monografii". O další rok později vycházejí v Bulharsku hned dvě práce spojené s bulharskou frazeologií. Jejich autorkou je Vesa KJUVLIEVOVÁ-MIŠAJKOVOVÁ. Jedna nese název *Фразеологизмите в българския език*, o té druhé se zmíníme později. S ohledem na teorii autorka představuje poněkud odlišné chápání frazeologie než K. Ničevová, což je patrné mj. z řady polemických statí v časopise *Български език* (Dobríková 2008: 18). Teprve následující rok (1987)

1 Ediční poznámka: struktura některých kapitol knihy vyžaduje kvůli snadnější orientaci použití číslování, aby tak byly lépe odděleny dílčí podkapitoly.

2 Jelikož se jedná o přehledovou kapitolu, příjmení uváděných osob budeme kvůli snadnější orientaci psát až na výjimky plynoucí z kontextu velkými písmeny.

3 Viz recenze Jiřího Damborského (1974).

4 Rok vydání této vysokoškolské příručky není jednoznačný – sama autorka uvádí rok 1983 (Ankova-Ničeva 1993: 458, 461), kdežto J. Lichtenbergová rok 1982 (Lichtenberg 2001: 8).

vydala svou plnohodnotnou monografii *Българска фразеология* Keti NIČEVOVÁ. Bohaté množství frazeologických monografií vydaných v této dekádě završují dva výstupy z roku 1989 – metodická příručka *Frazeológia v škole* Slováka Františka MIKA a oddíl *Frazeologija* tvořící část příručky nazvané *Leksikologija* chorvatské lingvistky Jasny MELVINGEROVÉ. Z uvedených údajů je patrné, že osmdesátá léta 20. století mají v námi sledovaných jazykových prostředích pro rozvoj frazeologie jakožto moderní vědecké disciplíny značný význam. Tato skutečnost bude dále podpořena ještě jedním druhem odborných publikací (především slovníkového charakteru – viz dále).

Po publikačním „boomu" teoreticky zaměřených prací v osmdesátých letech následovala téměř dvacetiletá vydavatelská pauza přerušená pouze novou, subtilnější monografií (170 stran) Jozefa MLACKA nazvanou *Tvari a tváre frazém v slovenčine* (2001). Tuto pauzu ukončilo jednak druhé vydání zmíněné nové Mlackovy práce (2007), ale především tři nové monografie, které shodou okolností představovaly souborná vydání plodů bohaté badatelské činnosti pionýrů české, slovenské a chorvatské frazeologie: sedmisetstránková *Frazeologie a idiomatika česká a obecná* (2007) Františka ČERMÁKA, téměř třísetstránková *Hrvatska frazeologija* (2007) Antice MENACOVÉ a téměř čtyřsetstránkové *Štúdie a state o frazeológii* (2008) Jozefa MLACKA. Trojici, resp. čtveřici nových publikací doplňuje přibližně dvousetstránkový *Vývin súčasnej frazeológie: východiská, podoby, uplatňovanie, akceptácia* (2009), jehož autory jsou Jozef MLACEK, Dana BALÁKOVÁ a Viera KOVÁČOVÁ. Kniha ovšem přesahuje slovenský jazykový rámec. Za nejnovějším bulharským monografickým počinem (*Българска лексикология и фразеология. Том 2: Българска фразеология* [2013]) o rozsahu 360 stran stojí Stefana KALDIEVOVÁ-ZACHARIEVOVÁ. Její práce je ovšem – jak napovídá titul – součástí širšího (třísvazkového) projektu Ústavu pro jazyk bulharský Bulharské akademie věd zachycujícího zevrubně bulharskou lexikologii a frazeologii.[5]

2. Výkladové frazeologické slovníky

2.1. Primární výkladové frazeologické slovníky – tato podskupina je spojená s českou, (srbo)chorvatskou a bulharskou frazeologií. Zajímavé je, že se mezi sebou odlišují jak co do množství sebraného materiálu, tak i co do metodologie a doby vydání. Už v sedmdesátých letech vyšel dvousvazkový *Фразеологичен речник на българския език* (sv. I: 1974, sv. II: 1975; Keti NIČEVOVÁ, Sijka SPASOVOVÁ-MICHAJLOVOVÁ, Kristalina ČOLAKOVOVÁ). Frazeologické jednotky v něm zachycené jsou uspořádány abecedně podle prvního slova jednotky; na konci druhého

5 Další svazky projektu *Българска лексикология и фразеология* jsou: *Том 1: Българска лексикология* autorek L. Krumovové-Cvetkovové, D. Blagoevové, S. Kolkovské, E. Perniške a M. Božilovové (2013) a *Том 3: Проблеми на общата лексикология* autora I. Kasabova (2013).